

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

(до 30-річчя створення медичної служби Збройних Сил України)

Т.М. Остащенко¹, В.О. Жаховський², В.Г. Лівінський², А.В. Швець²

¹ Командування Медичних сил Збройних Сил України, м. Київ, Україна

² Українська військово-медична академія, м. Київ, Україна

Мета роботи. Дослідження створення і становлення медичної служби Збройних Сил (ЗС) України та етапів формування і розвитку системи медичного забезпечення ЗС України.

Матеріали та методи. Використано законодавчі та нормативно-правові акти, доктринальні і керівні документи, монографії та інформаційно-довідкові матеріали щодо формування і розвитку військової охорони здоров'я та медичного забезпечення ЗС України. Методи дослідження: історичний, бібліографічний, аналітичний, системного підходу, узагальнення.

Результати. Наведено основні етапи формування та розвитку ЗС України відповідно до загальнодержавних програмних документів. Висвітлено створення і становлення медичної служби ЗС України та етапи формування і розвитку системи медичного забезпечення ЗС України у контексті будівництва та розвитку ЗС України. Розкрито та проаналізовано зміст основних заходів кожного етапу реформування і розвитку системи медичного забезпечення ЗС України, показано досягнення та акцентовано увагу на проблемах і недоліках, що мали місце під час їх проведення.

Висновки. Формування та розвиток ЗС України здійснювалися згідно законодавчих і нормативно-правових актів України. Розвиток системи медичного забезпечення ЗС України відбувався відповідно до етапів будівництва та розвитку ЗС України. Подальший розвиток системи медичного забезпечення ЗС України та нарощування спроможностей Медичних сил здійснюватиметься відповідно до нового Стратегічного оборонного бюлетеня України, що затверджений Указом Президента України від 17 вересня 2021 року № 473, та інших програмних документів щодо розвитку сил оборони.

Ключові слова: Збройні Сили України, медична служба, система медичного забезпечення ЗС України, Медичні сили ЗС України.

Вступ. 2021 рік є знаменним у житті нашої держави та народу з огляду на 30-річний ювілей незалежності України. 24 серпня 1991 року Верховна Рада України ухвалила відповідну постанову [1], якою підпорядкувала собі всі військові формування, що дислокувалися на території республіки, та започаткувала створення Міністерства оборони України (МО України) і формування власних Збройних Сил (ЗС).

На час створення незалежної української держави на її території розміщався величезний фрагмент оборонної системи колишнього Радянського Союзу, який і дістався їй у спадок, а саме: три воєнні округи, військові формування центрального підпорядкування (повітряні і ракетна армія, Чорноморський флот тощо). На численних складах, базах, арсеналах і депо зберігалось різне майно, від озброєння і техніки до медичного, що було призначено для виконання мобілізаційних завдань. На перших порах, фактично залишаючись фрагментом колишньої Радянської Армії і будучи зорієнтованим на широкомасштабну наступальну війну, такий військовий потенціал був занадто громіздким та обтяжливим для молоді незалежної держави, а також дорогим в економічному та

необґрунтованим у військовому відношенні. З цим необхідно було розумно поступитися, визначити, що з цього гігантського господарства і механізму вибрати і саме що насправді буде необхідно для надійної оборони держави.

Згідно прийнятих в Україні за роки незалежності програмних документів (Концепції та Програми реформування і розвитку Збройних Сил України) будівництво та розвиток ЗС України можна умовно поділити на декілька основних етапів:

I етап (1991-1996 рр.) – формування організаційних основ ЗС України;

II етап (1997-2000 рр.) – Державна програма будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року (зупинена у 2020 році);

III етап (2000-2005 рр.) – Державна програма реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року;

IV етап (2006-2011 рр.) – Державна програма розвитку Збройних Сил України на період 2006–2011 роки;

V етап (2012-2014 рр.) – Державна програма реформування та розвитку Збройних Сил України на 2012-2017 роки (зупинена у 2014 році);

VI етап (2014-2021 рр.) – Замисел оптимізації та реорганізації Збройних Сил України (2014 рік), Плани утримання і розвитку ЗС України на 2015 та 2016 роки, Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року.

Відповідно до цих етапів будівництва та розвитку ЗС України проходило формування, розбудова, становлення та розвиток медичної служби ЗС України.

Деякі історичні аспекти становлення та розвитку системи медичного забезпечення ЗС України висвітлено в роботах відомих наукових фахівців Білого В.Я., Бойчака М.П., Бадюка М.І. [2, 3, 4]. Водночас нині є нагода згадати історію створення та розвитку медичної служби ЗС України в контексті її трансформації у Медичні сили Збройних Сил України. Провести детальний аналіз всіх заходів формування і розвитку медичної служби ЗС України та їх результатів в рамках однієї статті звичайно неможливо, а відтак наводимо найбільш значущі, на думку авторів, віхи розвитку військової медицини незалежної України.

Мета роботи. Дослідження етапів формування, становлення та розвитку системи медичного забезпечення ЗС України.

Матеріали та методи дослідження. Використано законодавчі, нормативно-правові акти, доктринальні та керівні документи, монографії та інформаційно-довідкові матеріали щодо формування та розвитку військової охорони здоров'я і медичного забезпечення ЗС України. Методи дослідження: історичний, бібліографічний, аналітичний, системного підходу, узагальнення. Об'єкт дослідження – система військової охорони здоров'я та медичного забезпечення ЗС України. Предмет дослідження – медична служба (Медичні сили) ЗС України.

Результати та їх обговорення. Від часу набуття Україною в серпні 1991 року статусу суверенної незалежної держави та створення власних Збройних Сил бере свій початок розвиток і військова медицина, як невід'ємна складова ЗС України.

I етап (1991–1996 рр.) будівництва ЗС України фактично був присвячений їх створенню та характеризувався запровадженням адміністративного контролю над Збройними Силами, створенням нормативно-правової бази їх діяльності та безсистемним скороченням кількості військових структур і чисельності військ за відсутності чіткого стратегічного бачення майбутньої моделі вітчизняних Збройних Сил. Масштаби скорочення були

безпрецедентними – за п'ять років було розформовано понад 3 500 військових структур та звільнено близько 410 тисяч військовослужбовців. Пізніше було визнано, що допущені протягом першого етапу помилки суттєво ускладнили проведення подальших реформ ЗС України.

Перший період становлення і розвитку військової медицини в Україні полягав у формуванні основ організаційно-штатної структури медичної служби ЗС України та системи управління її силами і засобами. Від колишньої Радянської армії до складу медичної служби ЗС України було прийнято майже 200 військово-медичних частин, закладів та установ, загальна чисельність особового складу яких становила близько 49 тисяч осіб, із них понад 8 тисяч військовослужбовців. Такий комплект сил та засобів медичної служби був для ЗС України надлишковим та непропорційним із завданнями, які поклалися на ЗС України. Більше того, для повного укомплектування в особливий період військово-польових госпіталів передових і тилових госпітальних баз (ПГБ і ТГБ) необхідно було мобілізувати практично всіх медичних фахівців (лікарів і медичних сестер) системи охорони здоров'я України, а достатньої кількості медичних фахівців окремих вузьких спеціальностей (нейрохірургів, судинних хірургів тощо) взагалі не було [5, 6].

З самого початку створення медичної служби ЗС України виявилось чимало проблемних питань, зокрема таких як відсутність органу управління медичним забезпеченням на стратегічному рівні, централізованої системи постачання медикаментів і медичного майна; відсутність військово-медичних навчальних закладів та науково-дослідних установ; відсутність власної нормативно-правової бази, яка б регламентувала діяльність органів управління медичним забезпеченням.

Першим органом управління медичним забезпеченням молодого українського війська відповідно до Директиви Міністра оборони України від 14 лютого 1992 року № 115/1/23 стало Управління медичного забезпечення (УМЗ) штабу Тилу ЗС України, яке надалі (12.09.1992 р.) було перейменовано у Військово-медичне управління (ВМУ) штабу Тилу ЗС України (м. Київ) та включено до складу центрального апарату Міністерства оборони України.

Отже днем заснування медичної служби ЗС України, на думку авторів, слід вважати 14 лютого 1992 року.

Чому саме цей день? Для прикладу: днем заснування Організації об'єднаних націй (ООН) є 24 жовтня 1945 року – тобто день, коли було ратифіковано договір про створення цієї організації; днем заснування Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) є 7 квітня 1948 року, коли набув чинності Статут ВООЗ. Днем заснування виду, роду військ (сил) ЗС України вважається день формування органу управління цим військовим формуванням.

Першим керівником УМЗ штабу Тилу ЗС України 19 березня 1992 року було призначено полковника медичної служби Циганка Георгія Васильовича – начальника ВМУ Київського військового округу.

На УМЗ штабу Тилу ЗС України було покладено загальне керівництво силами та засобами медичної служби ЗС України, а його першими кроками в плані практичного створення системи управління силами та засобами медичної служби ЗС України стало реформування медичних служб трьох військових округів (Київського, Одеського і Прикарпатського), військових частин, з'єднань та об'єднань Сухопутних військ (СВ), Військово-Повітряних Сил (ВПС), військ Протиповітряної Оборони (ППО), 43-ї ракетної армії (РА), залізничних військ, військово-будівельних організацій і Чорноморського флоту колишнього СРСР та об'єднання їх під своїм керівництвом у єдину медичну службу ЗС України.

Водночас функціонування ВМУ штабу Тилу ЗС України виявило невідповідність його організаційно-штатної структури поставленим перед ним завданням щодо управління медичною службою ЗС України, у зв'язку з чим у травні 1994 року ВМУ штабу Тилу ЗС України було реформоване в Центральне військово-медичне управління (ЦВМУ) Тилу ЗС України.

З метою надання системності заходам щодо створення вітчизняної системи управління медичним забезпеченням ЗС України в умовах мирного часу в жовтні 1994 року було розроблено Концепцію реформування медичної служби ЗС України, в основу якої покладено територіальний принцип організації медичного забезпечення військ.

Адміністративне підпорядкування органів управління медичною службою ЗС України Тилу ЗС України не дозволяло не тільки реалізувати потенційні можливості системи медичного забезпечення військ, зокрема у сфері збереження здоров'я військовослужбовців та підтримання боєздатності особового складу, а й здійснити

програмні заходи щодо удосконалення діяльності медичної служби відповідно до зміни завдань та організаційно-штатної структури ЗС України.

Враховуючи зазначене, було обґрунтовано необхідність переформування ЦВМУ Тилу ЗС України у Головне військово-медичне управління (ГВМУ) Генерального штабу (ГШ) ЗС України ЗС України. Реалізація цього організаційного заходу дала змогу медичній службі ЗС України перейти з підпорядкування командування Тилу ЗС України, щодо якого медична служба проводила заходи санітарно-гігієнічного контролю, у підпорядкування ГШ ЗС України. Одночасно в апараті МО України було сформовано Управління охорони здоров'я військовослужбовців.

У подальшому ГВМУ ГШ ЗС України було реформовано у ГВМУ МО України, а із створенням на базі військових округів оперативних командувань (ОК) медичні служби Прикарпатського та Одеського військових округів було реформовано у медичні служби Західного і Південного ОК та створено (як орган управління) медичну службу Північного ОК. Окружні військові госпіталі реформовано у центральні військові госпіталі (ЦВГ) Південного (м. Одеса) і Західного (м. Львів) ОК, вони набули статусу клінічних закладів охорони здоров'я, а також розпочато впровадження територіального принципу медичного забезпечення ЗС України.

За цей час з інших республік колишнього СРСР для проходження військової служби в Україну прибув 891 офіцер медичної служби, у тому числі у 1992 році – 439, у 1993 – 368, у 1994 році – 84, а також 435 випускників Військово-медичної академії (м. Санкт-Петербург) та військово-медичних факультетів (мм. Самара, Нижній Новгород, Томськ), всього 1326 військових лікарів та провізорів.

З метою формування власної системи підготовки військово-медичних кадрів у відповідності до постанови Кабінету Міністрів України від 19.08.1992 р. «Про реформу системи військової освіти» у 1993 році було створено та здійснило перший набір слухачів та ад'юнктів Військово-медичне відділення при Українському державному медичному університеті [7], на базі якого у подальшому згідно урядового рішення сформовано Українську військово-медичну академію (УВМА) [8].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про взаємодію медичних служб Збройних Сил та інших військових формувань із державною

системою охорони здоров'я і про створення загальнодержавної системи екстремальної медицини» у 1995 році було відновлено військові звання генералів та офіцерів медичної служби, у всіх вищих медичних навчальних закладах (ВМНЗ) створено кафедри екстремальної та військової медицини (КЕВМ), які почали здійснювати підготовку всіх студентів за програмами підготовки офіцерів медичної служби запасу [9]. Також у цей час у складі Вінницького медичного коледжу створено Військово-медичне відділення (ВМВ), де розпочалася підготовка помічників військових лікарів з освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр».

Загалом на кінець першого етапу становлення і розвитку медична служба ЗС України мала у своєму складі органи управління силами та засобами медичної служби у видах ЗС, ОК, арміях тощо. Організаційно медична служба ЗС України була представлена медичною службою видів ЗС (СВ, ВПС, ППО, ВМС та 43 РА) та родів військ (залізничних і будівельних), а також медичною службою ОК (Західного, Південного і Північного). У кожному ОК було ВМУ, якому безпосередньо підпорядковувалися ЦВГ, декілька військових госпіталів (ВГ), розташованих на території ОК, військовий санаторій, санітарно-епідеміологічний загін, а також медичний склад.

ГВМУ МО України були підпорядковані заново сформовані установи центрального підпорядкування, а саме УВМА і Науково-дослідний інститут проблем військової медицини (НДІ ПВМ), а також Головний військовий клінічний госпіталь (ГВКГ), Центральна державна санітарно-епідеміологічна лабораторія (ЦДСЛ), Центральна стоматологічна поліклініка (ЦСП), Центральна військово-лікарська комісія (ЦВЛК), Центр судових експертиз (ЦСЕ), Центральна патолого-анатомічна лабораторія (ЦПАЛ), Центр крові (ЦК) тощо.

Головними здобутками цього періоду стало те, що фактично була сформовано вітчизняну військово-медичну службу з відповідним органом управління на стратегічному рівні, розпочато підготовку військових лікарів і провізорів, обґрунтовано необхідність, а також здійснено виведення медичної служби із підпорядкування Тилу ЗС України, а медичне забезпечення визнано командуванням ЗС України важливим окремим видом забезпечення військ.

II етап (1997–2000 рр.) можна назвати початком системного процесу формування ЗС України. Він розпочався після

затвердження у січні 1997 року Державної програми будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року. На її виконання протягом 1997-2000 рр. значного вдосконалення зазнала нормативно-правова база, що створювало передумови для успішного виконання Програми. Проте внаслідок ряду причин, насамперед політичного, фінансового та методологічного характеру, Програма втратила актуальність задовго до її завершення і у 2000 році була «модифікована» у Державну програму реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року [10].

Протягом 1997–2000 років продовжувалося реформування медичної служби, реорганізація і удосконалення системи медичного забезпечення військ на мирний та воєнний час, здійснювався перехід органів управління, частин і закладів медичної служби на нові організаційно-штатні структури. У цей період керівництвом медичної служби ЗС України було проведено численні організаційні заходи, більшість з яких передбачала розформування надлишкових військово-медичних частин і закладів, а також значне скорочення чисельності особового складу медичної служби, переважно за рахунок працівників ЗС України.

У ході оперативної та бойової підготовки медичної служби відпрацьовувалися можливі варіанти та було сформовано єдині погляди на створення системи медичного забезпечення військ (сил) за територіальним принципом у тісній інтеграції з закладами охорони здоров'я МОЗ України, інших міністерств і відомств, вивчалися шляхи впровадження опрацьованої моделі в практичну діяльність, які удосконалювалися в ході проведення командно-штабних навчань (тренувань).

Розроблена територіальна система медичного забезпечення ЗС України, з впровадженням якої було створено жорстку вертикаль підпорядкування військових закладів охорони здоров'я зі спеціальних питань починаючи від ГВКГ і закінчуючи філією ВГ: ГВКГ – ЦВГ – базові ВГ – гарнізонні ВГ – філії ВГ.

Крім того, згідно з «Порядком державної акредитації закладу охорони здоров'я» [11] військово-медичні заклади почали проходити акредитацію за загальнодержавними медичними стандартами з урахуванням специфіки їх діяльності, що сприяло підвищенню ефективності лікувально-діагностичного процесу та якості надання медичної допомоги.

В умовах недостатнього бюджетного фінансування в діяльності військових лікувальних закладів було запроваджено ресурсозберігаючі механізми, зокрема створено денні стаціонари, скорочено перелік захворювань після перенесення яких надається відновлювальне лікування, введені нормативи на лабораторні та функціональні дослідження і ліки тощо.

Результатом виконання Програми будівництва та розвитку Збройних Сил України протягом 1997-2000 років в частині, що стосується медичного забезпечення військ, стало значне підвищення ефективності використання кадрових, фінансових і матеріально-технічних ресурсів медичної служби в умовах обмеженого бюджетного фінансування, що дозволило здійснювати медичне обслуговування військовослужбовців та пенсіонерів МО України на достатньому рівні.

Згідно з Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [12] до 1998 року військові санітарно-епідеміологічні заклади різних рівнів підпорядкування (санітарно-епідеміологічні загони видів ЗС України та ОК, санітарно-епідеміологічні лабораторії дивізій) були об'єднані в єдину систему державної санітарно-епідеміологічної служби МО України і підпорядковані по вертикалі заново сформованому Санітарно-епідеміологічному управлінню (СЕУ) МО України.

З метою медичного забезпечення ЗС України в особливий період на базі сил і засобів медичної служби армій та армійських корпусів було сформовано польові центри медичного забезпечення (ПЦМЗ), а ПГБ переформовано у пересувні госпітальні бази (ПерГБ).

За ініціативою ГВМУ МО України на заміну скорочених ТГБ постановою Кабінету Міністрів України передбачено залучення закладів охорони здоров'я МОЗ України для надання медичної допомоги і лікування військовослужбовців ЗС України та інших військових формувань в особливий період шляхом створення Територіальних госпітальних баз (ТерГБ) Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України [13]. Також на урядовому рівні врегульовано порядок надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями [14].

Цей період ознаменувався також розробленням і впровадженням принципово нових засад медичного забезпечення військ, що базувалися на територіальному принципі, а

саме – формуванням трьох функціональних управлінських вертикалей: лікувально-профілактичної, санітарно-епідеміологічної та військово-медичного постачання, а також двох підсистем – підготовки військово-медичних кадрів та наукової і науково-технічної діяльності.

Забезпечення військово-медичних закладів та підрозділів медичним майном почало здійснюватися із застосуванням нових економічно-доцільних механізмів господарської діяльності та активного маркетингового пошуку постачальників медичної продукції, що дало значний економічний ефект.

Організаційно медична служба ЗС України у цей період була представлена медичною службою видів Збройних Сил (СВ, ВПС, ППО, ВМС) та родів (залізничних і будівельних) військ, а також медичною службою ОК (Західного, Південного та Північного) з відповідними органами управління, яким безпосередньо підпорядковувалися ЦВГ, базові та гарнізонні ВГ, гарнізонні та стоматологічні поліклініки, військово-лікарські комісії, судово-медичні та патолого-анатомічні лабораторії, медичні склади та інтернатури, що розташовані на території ОК.

У центральному підпорядкуванні на той час перебували СЕУ МО України, УВМА, НДІ ПВМ ЗС України, ГВКГ, ЦДСЛ, ЦСП, ЦВЛК, ЦСЕ, ЦПАЛ, ЦК тощо.

III етап (2000–2005 рр.) здійснювався в рамках Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року, головною метою якої було створення сучасної моделі Збройних Сил – оптимальних за чисельністю, мобільних, добре озброєних, всебічно забезпечених і навчених військ (сил), спроможних виконувати покладені на них завдання [10].

Згідно із завданнями цієї програми проводились планові заходи реформування медичної служби, реорганізація та удосконалення системи медичного забезпечення військ на мирний і воєнний час, здійснювався перехід органів управління, медичних частин та закладів на нові організаційно-штатні структури, проводилось планове скорочення медичних частин і закладів та чисельності їх особового складу.

У цей період були розроблені та почали функціонувати принципово нові організаційно-штатні структури медичної служб – регіональні медичні управління (РМУ), медичні роти (медр) бригад тощо; завершено створення територіальної системи надання медичної допомоги за вертикаллю ГВКГ – ЦВГ

– БВГ – ГВГ; вдосконалено нормативну базу діяльності медичної служби ЗС України; розроблено науково-обґрунтовані програми реформування медичної служби ЗС України на середньостроковий період.

Головним органом управління силами та засобами медичної служби ЗС України на той час було ГВМУ МО України. Проте, відповідно до основних напрямків реформування системи управління медичною службою ЗС України, наприкінці 2003 року ГВМУ МО України було переформовано у Департамент охорони здоров'я (ДОЗ) МО України.

У першому півріччі 2005 року були сформовані Західне і Південне РМУ, які підпорядковувалися безпосередньо директору ДОЗ МО України. Необхідність їх створення виникла у зв'язку з розформуванням ВМУ ОК і підпорядкуванням всіх військово-медичних закладів ДОЗ МО України та мала за мету збереження «єдиного медичного військового простору» і вертикалі управління медичним забезпеченням, а також потребою удосконалення медичного забезпечення військ (сил) за територіальним принципом незалежно від видової підпорядкованості військ.

У цей період закладено основи медичного забезпечення військовослужбовців ЗС України, які почали брати активну участь у міжнародних миротворчих операціях і спільних військових навчаннях із західними партнерами.

IV етап (2006–2011 рр.) реформування та розвиток ЗС України здійснювалися в рамках Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки (Програма 2006-2011), яку було розроблено на виконання вимог Стратегічного оборонного бюлетеня (СОБ) України на період до 2015 року [15]. Серед головних особливостей розробки цієї Програми була наявність вихідних даних для середньострокового планування – насамперед прогноз ресурсного забезпечення. Вперше для ЗС України було визначено «не лише загальні завдання захисту суверенітету та територіальної цілісності України», а й детальний перелік сценаріїв їх застосування, а також конкретні терміни підготовки, необхідні сили та засоби для виконання завдань. Програма 2006-2011 оцінювалась як реалістична «з точки зору існуючих і потенційних загроз, завдань ЗС України і ресурсних можливостей держави».

З метою подальшого удосконалення системи медичного забезпечення ЗС України у зазначений період керівництвом медичної

служби опрацьовується та запроваджується встановленим порядком ряд нормативних документів, якими визначається порядок медичного забезпечення як у мирний час, так і на особливий період, а головне – наказом Міністра оборони України вперше затверджено окрему Програму розвитку системи медичного забезпечення Збройних Сил України на 2006-2011 роки [16].

Згідно з цією Програмою остаточно затверджується та впроваджується територіальний принцип медичного забезпечення військ з чіткою вертикаллю управління та відповідальності, створюються військово-медичні клінічні центри (ВМКЦ) регіонів і військові мобільні госпіталі (ВМГ). Одночасно з проведенням цих заходів до складу медичної служби ЗС України було включено літак АН-26 «Віта» як засіб аеромедичної евакуації та розглядалося питання необхідності створення для аеромедичної евакуації декількох ланок санітарних вертольотів.

Основними оперативними одиницями в системі медичного забезпечення військ у визначених зонах відповідальності стають ВМКЦ регіонів, які разом із підпорядкованими ВГ стали відповідальними за організацію медичного забезпечення військ у визначених регіонах, надання кваліфікованої і спеціалізованої медичної допомоги, проведення амбулаторного і стаціонарного лікування військовослужбовців та ветеранів військової служби.

Запровадження територіального принципу медичного забезпечення військ, оснащення ВМКЦ регіонів сучасним медичним обладнанням та засобами медичної евакуації травмованих і тяжкохворих – реанімобілями – дозволило наблизити вищі рівні медичної допомоги (спеціалізовану і високоспеціалізовану) безпосередньо до військовослужбовців та підвищити оперативність у її наданні.

У 2009 році ДОЗ МО України переформовано у Департамент з питань охорони здоров'я МО України (проіснував менше року), а далі, наприкінці 2009 року, сформовано Військово-медичний департамент (ВМД) МО України.

Аналізуючи Програму розвитку системи медичного забезпечення ЗС України на період 2006-2011 років слід зазначити, що вона була спрямована на розвиток госпітальної ланки медичної служби та не передбачала заходів для розвитку медичних підрозділів військових частин і з'єднань, що у подальшому негативно відобразилося на стані здоров'я та захворюваності військовослужбовців і

підтверджувалося об'єктивними показниками.

Необхідно також зазначити, що цей період характеризувався і такими негативними заходами, як скорочення КЕВМ майже в усіх ВМНЗ України крім трьох кафедр (м. Тернопіль, Запоріжжя, Харків), розформуванням ВМВ Вінницького медичного коледжу, спробами розформувати УВМА (у 2006 році набір слухачів не проводився) [17], що у подальшому (на початок 2014 року) призвело до значного штучного дефіциту військових лікарів у медичних підрозділах військових частин, де їх некомплект становив близько 40 % [18]. Медр бригад були недоукомплектовані особовим складом, комплектно-табельним оснащенням та евакуаційно-транспортними засобами, що призвело до неспроможності виконувати завдання за призначенням. Також було зруйновано систему підготовки стрільців-санітарів та санітарних інструкторів, які призначалися для надання першої медичної допомоги безпосередньо на полі бою (у взводах не було стрільців-санітарів, у ротях – санітарних інструкторів).

Щодо стану з медичним постачанням, то ситуація мала такий вигляд: забезпечення майном поточного використання здійснювалося централізовано в установленому порядку з розрахунку від потреби не більше ніж на 60 %, медичним обладнанням – у дуже обмеженій кількості і тільки для госпітальної ланки. Аптечки індивідуальні (AI) були неукомплектованими у зв'язку з вилученням комплектуючих засобів з обмеженим терміном придатності, які у подальшому через обмежене фінансування не закуплялися, а деякі в Україні у такій формі та складі взагалі не вироблялися.

Моральний та фізичний стан медичного майна «НЗ» унеможлилював використання його за призначенням (терміни виготовлення – 1960-1980 рр.). Необґрунтоване скорочення ремонтних груп медичної техніки не дозволяло проводити регламентні та поточні роботи з медичною апаратурою і обладнанням у військово-медичних закладах та обслуговування медичного майна «НЗ» у військовій ланці.

У медичних підрозділах військової ланки були відсутні броньовані засоби для медичної евакуації поранених з поля бою. Транспортери переднього краю типу ЛУАЗ-967 були вилучені із військових частин, а належної заміни їм не було. Таким чином, окрім обмеженої кількості санітарних автомобілів типу УАЗ-452А, що вичерпали ресурс експлуатації, у військах майже нічого не було.

Критичний стан медичного забезпечення ЗС України став викликати занепокоєння у керівництва МО України та потребував вжиття невідкладних заходів для його поліпшення.

2 липня 2010 року за ініціативою керівництва ВМД МО України було проведено розширене засідання Колегії МО України, на якому проаналізовано реальний стан системи медичного забезпечення ЗС України та існуючі проблеми. Колегія МО України констатувала певні позитивні результати в діяльності військово-медичних закладів, які в умовах обмеженого бюджетного фінансування спромоглися суттєво підвищити рівень лікувально-діагностичної роботи. Водночас внаслідок як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів, залишалися невирішеними питання формування необхідної організаційної структури медичної служби військових частин і з'єднань, оновлення матеріально-технічної бази медичних підрозділів, укомплектування їх сучасними зразками медичної апаратури та обладнання, забезпечення необхідним переліком лікарських засобів, укомплектування військово-медичними кадрами, завершення опрацювання нормативно-правової бази діяльності медичної служби, виконання заходів щодо збереження та зміцнення здоров'я військовослужбовців.

Колегією МО України були прийняті рішення, спрямовані на відновлення матеріально-технічної бази медичних підрозділів військових частин і з'єднань, приведення їх організаційно-штатної структури до реальних потреб у відповідності з визначеними рівнями та обсягами надання медичної допомоги, укомплектування кваліфікованими військово-медичними кадрами, активне впровадження та реалізація заходів щодо зниження захворюваності, збереження та зміцнення здоров'я військовослужбовців, забезпечення медичної служби комплектно-табельним оснащенням, спеціальною медичною технікою та евакуаційно-транспортними засобами [19].

Було наголошено на необхідності розроблення нової перспективної Програми розвитку системи медичного забезпечення Збройних Сил України, Плану переоснащення медичної служби сучасними зразками озброєння і військової техніки та включення їх до проектів програмних документів реформування та розвитку ЗС України, як цільового завдання щодо розробки та закупівлі нових зразків спеціальної медичної техніки, транспортних засобів медичної евакуації, медичної апаратури та обладнання.

Проте замість виконання програмних системних заходів та удосконалення системи управління медичним забезпеченням у 2011 році було створено ЦВМУ ЗС України з підпорядкуванням його ГШ ЗС України та функціями, що дублювали функції ВМД МО України. Таким чином, на стратегічному рівні стало два органи управління єдиним процесом медичного забезпечення військ, а система управління медичним забезпеченням виявилася порушеною.

Слід зазначити, що «Програма розвитку системи медичного забезпечення ЗС України на 2006-2011 роки», яка була спрямована на розвиток госпітальної ланки військово-медичної служби, в цілому була виконана, за виключенням заходів, що потребували значних бюджетних коштів.

V етап (2012–2014 рр.) реформування та розвитку ЗС України розпочався затвердженням у 2012 році Стратегічного оборонного бюлетеня [20], Концепції реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року [21] в рамках Державної комплексної програми реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року [22]. Метою програми було створення боєздатних, мобільних, якісно підготовлених, всебічно забезпечених, професійних ЗС України, які були б здатні швидко та вчасно реагувати на загрози національній безпеці у військовій сфері, ліквідувати, а за можливості стримувати збройні конфлікти на ранній стадії їх виникнення.

Реалізація означених завдань почала здійснюватися, по-перше, у площині напрацювання нормативно-правових документів з питань управління, застосування, підготовки та всебічного забезпечення ЗС України, а по-друге, – у напрямку приведення організаційно-функціональної структури ЗС України та підготовки їх у відповідності до сучасних поглядів на порядок застосування військ.

Під час підготовки пропозицій до проекту Державної комплексної програми у ВМД МО України було опрацьовано основні напрями і заходи реформування та розвитку системи медичного забезпечення ЗС України, які мали лягти в основу Програми реформування та розвитку системи медичного забезпечення Збройних Сил України на період до 2017 року. Головною метою цієї Програми мало стати підвищення рівня та якості медичного забезпечення військ, приведення якісних, кількісних та вартісних показників системи медичного забезпечення у

відповідність до завдань, перспективної структури та чисельності ЗС України.

Головними завданнями запропонованої реформи були оптимізація органів управління медичним забезпеченням та кількості військово-медичних закладів, їх організаційно-штатних структур і чисельності особового складу; відновлення медичних підрозділів військових частин і з'єднань та їх спроможностей щодо виконання завдань за призначенням у мирний час та особливий період; оснащення військово-медичних та санаторно-курортних закладів сучасним медичним обладнанням і технікою.

Шляхами реалізації основних заходів цієї Програми мали стати: удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази з питань медичного забезпечення військ; запровадження ефективної системи управління військово-медичними закладами та дієвого контролю за використанням бюджетних коштів, раціональної кадрової політики; зменшення витрат бюджетних коштів на утримання підпорядкованих закладів; запровадження інвестиційних проектів в діяльності військово-медичних закладів, дотримання медичних стандартів та клінічних протоколів надання медичної допомоги. Реформування та розвиток системи медичного забезпечення ЗС України мали проходити з урахуванням міжнародного досвіду медичного забезпечення збройних сил іноземних держав.

Проте, на превеликий жаль, пропозиції ВМД МО України щодо розвитку сил і засобів медичної служби, що були подані для включення до Державної комплексної програми розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України, не були враховані взагалі, а Державна комплексна програма реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року в частині медичного забезпечення фактично була зведена до заходів скорочення кількості військово-медичних закладів і чисельності особового складу медичної служби. У цей же період із складу сил та засобів медичної служби ЗС України на особливий період були виключені ПЦМЗ та ПерГБ.

Фактично цей етап історичного розвитку ЗС України та системи їх медичного забезпечення характеризувався процесами скорочення Збройних Сил і боротьбою медичної служби за своє існування та збереження спроможностей щодо виконання завдань за призначенням.

У зв'язку зі зміною військово-політичної ситуації, тимчасової окупації Автономної Республіки Крим Росією та початком

проведення антитерористичної операції (АТО) на Сході України 14 травня 2014 року виконуючий обов'язки Президента України Олександр Турчинов тимчасово зупинив виконання заходів Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року.

VI етап (2014–2021 рр.) реформування та розвитку ЗС України продиктований самим життям, зокрема необхідністю реально захищати суверенітет і державну цілісність України та участю ЗС України у проведенні АТО та операції Об'єднаних сил (ООС).

Протягом 2014-2016 років реорганізація та розвиток ЗС України здійснювалися у відповідності до Замислу оптимізації та реорганізації Збройних Сил України, затвердженому Президентом України 14 листопада 2014 року, Планів утримання і розвитку ЗС України на 2015 та 2016 роки. У подальшому розроблено та введено в дію ряд важливих для національної безпеки держави документів, зокрема нову редакцію Воєнної доктрини України [23], Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України [24] та Стратегічний оборонний бюлетень України [25], у відповідності до яких у березні 2017 року затверджено Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року [26] з відповідним розділом щодо розвитку системи їх медичного забезпечення на означений період.

З початком АТО було нарощено бойовий потенціал ЗС України, створено необхідні угруповання військ на загрозливих напрямках. Набули відповідних спроможностей ГШ ЗС України, командування видів ЗС України, чотири ОК та три повітряні командування, створено чітку систему управління ЗС України та продовжувалося формування Об'єднаного оперативного штабу, створено Командування Сил спеціальних операцій.

Метою розвитку ЗС України було визначено набуття ними необхідних спроможностей для ефективного реагування на загрози національній безпеці України у військовій сфері та у сфері оборони, захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, а також досягнення євроатлантичних стандартів та критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в НАТО.

Система медичного забезпечення ЗС України пройшла перевірку в реальних бойових умовах, де проявилися як її спроможності, так і виявилися численні вади та недоліки, що накопичувалися роками. Медичне забезпечення ЗС України під час їх застосування в АТО та ООС стало основним

змістом шостого етапу розвитку медичної служби ЗС України.

З початком АТО керівництвом ВМД МО України та ЦВМУ ЗС України були проведені, як невідкладні, заходи з формування за рахунок ВМКЦ регіонів і стаціонарних ВГ 32 мобільних лікарсько-сестринських бригад, які направлено для надання медичної допомоги безпосередньо в передових підрозділах військ (сил), а також для підсилення цивільних лікарень, що були задіяні для надання медичної допомоги військовослужбовцям, здійснено відмобілізування та висування в райони проведення АТО спочатку двох, а загалом чотирьох ВМГ, налагоджено взаємодію з МОЗ України та НАМН України щодо залучення цивільних закладів охорони здоров'я для надання високоспеціалізованої медичної допомоги пораненим і хворим військовослужбовцям, сформовано систему лікувально-евакуаційних заходів та організовано етапне надання медичної допомоги, налагоджено систему військово-медичного постачання. За рахунок ВМКЦ регіонів і стаціонарних ВГ до зони проведення АТО був направлений санітарний транспорт для проведення медичної евакуації поранених, а згодом відмобілізовано дві автосанітарні роти.

У подальшому робота щодо формування системи медичного забезпечення ЗС України набула цілеспрямованого та системного характеру. Сформовано єдину вертикаль управління медичним забезпеченням ЗС України: спочатку замість ВМД МО України та ЦВМУ ЗС України було створено Головне військово-медичне управління (ГВМУ) з подвійним підпорядкуванням Міністру оборони України та начальнику ГШ ЗС України, а у подальшому сформовано Командування Медичних сил ЗС України, яке стало правонаступним єдиним органом управління медичним забезпеченням у ЗС України на стратегічному рівні з підпорядкуванням Головнокомандувачу Збройних Сил України. На цей час сили та засоби медичної служби об'єднані в єдиний рід військ (сил) – Медичні сили ЗС України.

Створення Командування Медичних сил ЗС України обумовлено трансформацією системи управління ЗС України на стратегічному рівні та формуванням структури МО України, ГШ ЗС України та командувальних видів, родів військ (сил) у відповідності до доктринальних документів НАТО, що має забезпечити підвищення ефективності системи управління військами

та медичним забезпеченням ЗС України зокрема.

Розроблено нормативно-правову базу та систему доктринальних і керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців та медичного забезпечення ЗС України, основними з яких є Воєнно-медична доктрина України, Принципи і політика медичного забезпечення сил оборони, Доктрина з медичного забезпечення сил оборони, Доктрина медичного забезпечення Збройних Сил України, Настанова з медичного забезпечення Збройних Сил України на особливий період, Керівництво з медичної евакуації у Збройних Силах України, Доктрина Медичні сили Збройних Сил України, Стратегія розвитку Медичних Сил Збройних Сил України до 2035 року тощо [27-36], якими впроваджено сучасну модель лікувально-евакуаційних заходів за чотирма рівнями медичного забезпечення, систему медичної та медико-психологічної реабілітації, що відповідає доктринальним документам НАТО та підтвердила свою життєздатність та ефективність під час АТО/ООС.

Відбувається розвиток мережі військово-медичних закладів, зокрема сформовано ВМКЦ Східного регіону, зони відповідальності ВМКЦ регіонів приведено у відповідність до адміністративно-територіального поділу України та зон відповідальності ОК, в систему медичного забезпечення ЗС України та інших військових формувань на засадах єдиного медичного простору залучено цивільну систему охорони здоров'я [27-29, 37-40].

За час АТО/ООС у всіх ВМКЦ разом з підпорядкованими ВГ з урахуванням етапності надання медичної допомоги та повторних звернень за медичною допомогою проліковано понад 160 тисяч поранених, уражених, травмованих і хворих військовослужбовців – учасників АТО/ООС, з урахуванням етапності тактичну та стратегічну медичну евакуацію проведено понад 50 тис. поранених. Водночас військово-медичні заклади не припиняли надавати медичну допомогу всім військовослужбовцям, ветеранам військової служби та іншим категоріям осіб, яким законодавством України надано право лікування у військових лікувальних закладах. Щорічно в них проходить стаціонарне лікування від 150 до 180 тис. пацієнтів, із них 110-120 тис. – військовослужбовців ЗС України, крім того, близько півмільйона пацієнтів щорічно отримують в них медичну допомогу амбулаторно.

УВМА збільшила обсяги підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації лікарів і провізорів для потреб Медичних сил (за роки існування підготовлено 2498 військових лікарів і провізорів – офіцерів медичної служби, пройшли перепідготовку та підвищення кваліфікації 17124 медичних фахівців), навчальний процес наповнено новим змістом у відповідності до набутого досвіду медичного забезпечення бойових дій військ (сил) та надання медичної допомоги військовослужбовцям з бойовою хірургічною і терапевтичною патологією, відновлено кафедри медицини катастроф та військової медицини в семи ВМНЗ України, створено 205 Навчальний центр (нині – Школа) тактичної медицини, де здійснюється підготовка бойових і старших бойових медиків (підготовлено більше 1100 фахівців), у військових частинах запроваджено підготовку з тактичної медицини за новими програмами надання домедичної допомоги у порядку самота взаємодопомоги, НДІ ПВМ та кафедри УВМА залучені до наукового супроводження розвитку системи медичного забезпечення ЗС України.

Ефективні та дієві санітарно-гігієнічні та протиепідемічні заходи забезпечили недопущення виникнення та розповсюдження серед військовослужбовців спалахів інфекційних захворювань і масових неінфекційних захворювань.

За час АТО/ООС відбулися докорінні зрушення в питаннях забезпечення Медичних сил індивідуальними засобами медичного захисту, комплектно-табельним оснащенням, медичною апаратурою, евакуаційно-транспортними засобами та спеціальною медичною технікою. Вітчизняна промисловість в інтересах військової медицини налагодила виробництво сучасного автомобіля для медичної евакуації «Богдан» (надійшло 420 одиниць), у війська поставлено 106 броньованих санітарних транспортерів, сучасний мобільний хірургічний та рентген-діагностичний комплекс, пересувні стоматологічні кабінети тощо.

В цей же період з МОЗ України знято мобілізаційне завдання щодо формування ТерГБ, водночас розпорядженням Кабінету Міністрів України та спільним наказом МО України та МОЗ України запроваджено новий механізм залучення цивільних закладів охорони здоров'я для надання вторинної (спеціалізованої) і третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги військовослужбовцям шляхом формування їх тимчасових функціональних об'єднань в рамках

адміністративно-територіальних одиниць України [25, 29, 38].

Отже VI етап розвитку медичної служби, а на цей час Медичних сил ЗС України, став для них практичним іспитом на здатність до виконання завдань за призначенням і довів спроможність здійснювати реальне медичне забезпечення ЗС України в умовах тривалих бойових дій.

Затвердження Указом Президента України у вересні 2021 року нового СОБ України ознаменувало початок VII етапу розвитку ЗС України та Медичних сил [41].

Перспективна модель ЗС України та інших складових сил оборони відповідно до СОБ України передбачає побудову їх на національних цінностях, упровадження в силах оборони передового досвіду, принципів і стандартів держав – членів НАТО та взаємосумісності з відповідними структурами держав – членів НАТО.

Важливим чинником досягнення спроможності перспективної моделі ЗС України та інших складових сил оборони є оновлення основних зразків озброєння і військової (спеціальної) техніки шляхом постачання до військ (сил) виробів вітчизняного, іноземного та спільного з іноземними партнерами виробництва, формування непорушних запасів у необхідних обсягах, своєчасне їх оновлення, удосконалення порядку створення, утримання і використання.

Перспективами розвитку військової охорони здоров'я і медичного забезпечення військ сил оборони визначено, що: «Медичне забезпечення буде спрямовано на збереження життя і зміцнення здоров'я особового складу, запобігання виникненню і розповсюдженню хвороб, надання медичної допомоги військовослужбовцям, лікування і відновлення їх працездатності та боєздатності після поранень, захворювань і травм. Інтегрована в єдиний медичний простір система медичного забезпечення ЗС України у взаємодії з медичними службами інших

складових сил оборони буде здатною забезпечити виконання широкого спектра завдань сил оборони з поетапною адаптацією до системи медичного забезпечення збройних сил держав – членів НАТО» [41]. Очікуваним результатом має стати створення ефективної системи медичного забезпечення ЗС України, підвищення рівня міжвідомчої координації діяльності медичних служб сил оборони в єдиному медичному просторі, нарощення спроможності сил і засобів медичного забезпечення. Конкретні етапи, напрями, шляхи та заходи розвитку системи медичного забезпечення ЗС України вже визначені Стратегією розвитку Медичних сил Збройних Сил України до 2035 року [36].

Висновки

1. Формування та розвиток ЗС України відбувалися згідно законодавчих та нормативно-правових актів України, якими затверджувалися відповідні Концепції та Програми реформування і розвитку Збройних Сил України.

2. Розвиток системи медичного забезпечення ЗС України проходив відповідно до етапів будівництва та розвитку ЗС України.

3. Результати медичного забезпечення ЗС України під час АТО/ООС засвідчили спроможність Медичних сил щодо реального медичного забезпечення ЗС України під час тривалих бойових дій на Сході України.

4. Подальший розвиток системи медичного забезпечення ЗС України та нарощування спроможностей Медичних сил здійснюватиметься відповідно до нового СОБ України, що затверджений Указом Президента України від 17 вересня 2021 року № 473, та інших програмних документів щодо розвитку сил оборони.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження будуть спрямовані на висвітлювання розвитку системи медичного забезпечення ЗС України та набуття Медичними силами необхідних спроможностей.

Література

1. Постанова Верховної Ради України № 1431-XII «Про військові формування на Україні» від 24.08.1991. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1431-12>. Знято 19.11.2021 р.

2. Еволюція системи медичного забезпечення військ під час бойових дій: монографія / Білий В.Я., Жажовський В.О., Заруцький Я.Л., Галушка А.М., Лівінський В.Г., Асланян С.А. – К. : «Видавництво Людмила», 2021. – 348 с.

3. Бойчак М.П. Нариси з історії української військової терапії. Книга III. *Військова терапія*

після Другої світової війни і в роки незалежності України – Монографія. ISBN 978-617-7814-62-6. Київ : Видавничий дім «АртЕк». – 2020. – 360 с.

4. Бадюк М.І. Історія військової медицини / М.І. Бадюк, Л.М. Бадюк, Л.Д. Парашук // Під редакцією професора М.І. Бадюка – К.: УВМА. – 2015. – 316 с.

5. Білий В.Я. Про головні напрями реформи військової охорони здоров'я / В.Я. Білий, М.М. Вовкодав // Проблеми військової охорони здоров'я: Зб. наук. пр. УВМА. – 1996. – С. 4-18.

6. Білий В.Я. Головні напрямки реформи системи медичного забезпечення Збройних Сил України на воєнний час / В.Я. Білий, В.В. Пасько, Л.К. Давидюк // Проблеми військової охорони здоров'я та шляхи її реформування. За ред. В.Я. Білого К. – 1997. – С. 11-14.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.1992 р. № 490 «Про реформу системи військової освіти».

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.1995 р. № 819 «Про взаємодію медичних служб Збройних Сил та інших військових формувань із державною системою охорони здоров'я і про створення загальнодержавної системи екстремальної медицини».

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.1995 р. № 820 «Про створення Української військово-медичної академії».

10. Указ Президента України від 28 липня 2000 року № 927/2000 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 травня 2000 року «Про Державну програму реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року».

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 року № 765 «Про затвердження порядку державної акредитації закладу охорони здоров'я».

12. Закон України від 24.02.1994 року № 4004-XII «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 27, ст.218.

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 1998 року № 1894-65 «Про визначення лікувальних установ системи Міністерства охорони здоров'я України, які братимуть участь у наданні медичної допомоги в особливий період».

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 1999 року № 1923 «Про затвердження порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями».

15. Указ Президента України від 22.06.2004 року № 670/2004 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 2004 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року».

16. Наказ Міністра оборони України від 24.11.2006 року № 678 «Про затвердження Програми розвитку системи медичного забезпечення Збройних Сил України на 2006-2011 роки».

17. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 року № 1303 «Про реорганізацію Української військово-медичної академії».

18. Медичне забезпечення Збройних Сил України під час антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на території Луганської та Донецької областей : монографія у 3-х ч. / Хоменко І.П., Лурін І.А., Цимбалюк В.І., Жаховський В.О., Лівінський В.Г., Галушка А.М., Гуменюк К.В., Швець А.В., Іванько О.М. – К.: «Видавництво Людмила», 2020. Ч. I – 386 с.

19. Наказ Міністра оборони України від 16.07.2010 року № 370 «Про введення в дію рішення колегії Міністерства оборони України».

20. Указ Президента України від 29.12.2012 року № 771/2012 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2012 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».

21. Указ Президента України від 29.12.2012 року № 772/2012 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2012 року «Про Концепцію реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року».

22. Указ Президента України від 2.09.2013 року № 479/2013 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2013 року «Про Державну комплексну програму реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року».

23. Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України».

24. Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України».

25. Указ Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».

26. Указ Президента України від 22.03.2017 року № 73/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року».

27. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2018 року № 910 «Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України».

28. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 352-р «Деякі питання медичного забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських, які беруть участь в антитерористичній операції та здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» (зі змінами).

29. Наказ Міністерства оборони України та Міністерства охорони здоров'я України від 7.02.2018 р. № 49/180 «Про визначення механізму надання вторинної (спеціалізованої) і третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги військовослужбовцям, які беруть участь в антитерористичній операції та здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або в умовах запровадження воєнного чи надзвичайного стану» (зі змінами, зареєстрований у Мінюсті 28.02.2018 р. за № 252/31704).

30. Принципи і політика медичного забезпечення сил оборони. СП 4-00(35)01.01. Затверджено Головнокомандувачем Збройних Сил України 15.11.2021 р. – Київ. – 2021. – 32 с.

31. Доктрина з медичного забезпечення сил оборони. ВКП 4-00(35)01.01. Затверджено Головнокомандувачем Збройних Сил України 11.11.2021 р. – Київ. – 2021. – 64 с.

32. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 20.12.2017 р. № 445 «Про затвердження Доктрини медичного забезпечення Збройних Сил України».

33. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 11.02.2019 р. № 60 «Про затвердження Настанови з медичного забезпечення Збройних Сил України на особливий період».

34. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 09.07.2018 р. № 258 «Про затвердження Керівництва з медичної евакуації у Збройних Силах України».

35. Доктрина «Медичні сили Збройних Сил України», затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 13 листопада 2020 року.

36. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 12.03.2020 р. № 100 «Про затвердження Стратегії розвитку Медичних сил Збройних Сил України до 2035 року».

37. Жаховський В.О., Лівінський В.Г. Єдиний медичний простір та військова медицина. Монографія. ISBN 978-617-7638-00-0 // Київ: «Видавництво Людмила». – 2018. – 336 с.

38. Жаховський В.О., Лівінський В.Г. Методичні рекомендації з організації роботи цивільних закладів охорони здоров'я щодо надання вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України та інших військових формувань. // Київ: «Видавництво Людмила». – 2019. – 137 с.

39. Указ Президента України від 05 лютого 2016 року № 39/261 «Про затвердження військово-адміністративного поділу території України».

40. Наказ Міністерства оборони України від 18.07.2019 року № 389 «Про внесення змін до наказу Міністерства оборони України від 16.11.2016 року № 608» «Про затвердження адміністративно-територіальних зон відповідальності закладів охорони здоров'я Збройних Сил України за організацію медичного забезпечення».

41. Указ Президента України від 17 вересня 2021 року № 473 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».

References

1. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine No. 1431-XII "About the formulation in Ukraine" dated 24.08.1991. Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1431-12>.

2. Bilyi, V.Ya. Zhakhovsky, V.O. Zarutsky, Y.L. Halushka, A.M. Livinsky, V.G. Aslanyan, S.A. (2021). Evolution of the system of medical care for the first time in battle: monograph. K.: "Vidavnistvo Lyudmila", 348 p.

3. Boychak, M.P. (2020). Draw from the history of Ukrainian vital therapy. Book III. Viy'skova therapy of writing Other holy war and in the rock of Ukraine's independence Monograph. Kiev: Vidavnichy dim "Artek". 360 p. ISBN 978-617-7814-62-6.

4. Badyuk, M.I., Badyuk, L.M., Paraschuk, L. D. (2015). History of the world medicine. Edited by Professor M.I. Badyuk. K.: UVMA. 316 p.

5. Biliy, V.Ya., Vovkodav, M.M. (1996). About the headlines of reforming the vital protection of health. Problems of military health care. 4-18.

6. Biliy V.Ya., Pasko, V.V., Davidyuk, L.K. (1997). Heads of directly reforming the system of medical care of the Zbroynykh Forces of Ukraine for the military hour. Problems of vital protection of health and reforms. Ed. By Biliy V.Ya. K. 11-14.

7. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 19, 1992 № 490 "On the reform of the military education system".

8. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 16, 1995 № 819 "On the interaction of medical services of the Armed Forces and other military formations with the state health care system and the creation of a nationwide system of extreme medicine."

9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 16.10.1995 № 820 "On the establishment of the Ukrainian Military Medical Academy".

10. Decree of the President of Ukraine of July 28, 2000 № 927/2000 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 29, 2000" On the State Program of Reform and Development of the Armed Forces of Ukraine for the period up to 2005".

11. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 15, 1997 № 765 "On approval of the procedure for state accreditation of health care institutions".

12. Law of Ukraine of 24.02.1994 № 4004-XII "On ensuring the sanitary and epidemic well-being of the population". Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1994, № 27, p.218.

13. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 30, 1998 № 1894-65 "On the definition of medical institutions of the Ministry of Health of Ukraine, which will participate in the provision of medical care in a special period."

14. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 18, 1999 № 1923 "On approval of the procedure for providing medical care in military medical institutions and mutual settlements for it between military formations."

15. Decree of the President of Ukraine of 22.06.2004 70 670/2004 «On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of June 17, 2004» On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine for the period up to 2015 «.

16. Order of the Minister of Defense of Ukraine of November 24, 2006 № 678 «On Approval of the Program for the Development of the Medical Support System of the Armed Forces of Ukraine for 2006-2011».

17. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 8, 2007 № 1303 "On the reorganization of the Ukrainian Military Medical Academy".
18. Khomenko, I.P., Lurin, I.A. Tsimbalyuk, V.I., Zhakhovsky V.O., Livinsky V.G., Halushka A.M., Gumenyuk K.V., Shvets A.V., Ivanko O.M. (2020) Medical support of the Armed Forces of Ukraine in time of anti-terrorist operation and Joint forces operation in the territory of Luhansk and Donetsk regions: monograph in 3 parts. K. Vydavnytstvo Liudmyla. 2020. Ch. I. 386 p.
19. Order of the Minister of Defense of Ukraine of 16.07.2010 № 370 «Pro vvedennia v diiu rishennia kolehii Ministerstva oborony Ukrainy.
20. Decree of the President of Ukraine of 29.12.2012 № 771/2012 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of 29 December 2012" On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine".
21. Decree of the President of Ukraine "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of December 29, 2012" On the Concept of reform and development of the Armed Forces of Ukraine for the period up to 2017 "of 29.12.2012 № 772/2012.
22. Decree of the President of Ukraine of 2.09.2013 № 479/2013 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of 2 September 2013" On the State Comprehensive Program of Reform and Development of the Armed Forces of Ukraine for the period up to 2017".
23. Decree of the President of Ukraine of September 24, 2015 № 555/2015 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 2, 2015" On the new version of the Military Doctrine of Ukraine".
24. Decree of the President of Ukraine of March 14, 2016 № 92/2016 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 4, 2016" On the Concept of Development of the Security and Defense Sector of Ukraine".
25. Decree of the President of Ukraine of June 6, 2016 № 240/2016 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 20, 2016" On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine".
26. Decree of the President of Ukraine of 22.03.2017 № 73/2017 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of December 29, 2016" On the State Program for the Development of the Armed Forces of Ukraine until 2020".
27. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 31, 2018 № 910 "On approval of the Military Medical Doctrine of Ukraine".
28. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 24, 2017 № 352-r "Some issues of medical care for servicemen, privates and police officers involved in the anti-terrorist operation and measures to ensure national security and defense, repulse and deterrence armed aggression of the Russian Federation in Donetsk and Luhansk regions "(as amended).
29. Order of the Ministry of Defense of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine of February 7, 2018 № 49/180 «On determining the mechanism for providing secondary (specialized) and tertiary (highly specialized) medical care to servicemen participating in the anti-terrorist operation and implementation of measures on ensuring national security and defense, repelling and deterring armed aggression of the Russian Federation and / or in conditions of martial law or state of emergency "(as amended, registered with the Ministry of Justice on February 28, 2018 under № 252/31704).
30. Principles and policies of medical support of defense forces. (2021). MP 4-00 (35) 01.01. Approved by the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine on November 15, Kyiv. 32 p.
31. Doctrine on medical support of defense forces. (2021). MDP 4-00 (35) 01.01. Approved by the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine on November 11, Kyiv. 64 p.
32. Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine of 20.12.2017 № 445 "On approval of the Doctrine of medical support of the Armed Forces of Ukraine".
33. Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine dated 11.02.2019 № 60 "On approval of the Instruction on medical support of the Armed Forces of Ukraine for a special period".
34. Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine dated 09.07.2018 № 258 "On approval of the Manual on medical evacuation in the Armed Forces of Ukraine".
35. Doctrine "Medical Forces of the Armed Forces of Ukraine". (2020). Approved by the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine on November 13.
36. Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine dated 12.03.2020 № 100 "On approval of the Strategy for the development of the Medical Forces of the Armed Forces of Ukraine until 2035".
37. Zhakhovsky, V.O., Livinsky, V.G. (2018). Unified medical space and military medicine. Monograph. Kyiv: Lyudmila Publishing House. 336 p. ISBN 978-617-7638-00-0.
38. Zhakhovsky, V.O., Livinsky, V.G. (2019). Methodical recommendations on the organization of the work of civilian health care institutions on the provision of secondary (specialized) and tertiary (highly specialized) medical care to servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other military formations. Kyiv: Lyudmila Publishing House. 137 p.
39. Decree of the President of Ukraine of 05 February 2016 № 39/261 «On approval of the military-administrative division of the territory of Ukraine».
40. Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated 18.07.2019 № 389 «On amendments to the order of the Ministry of Defense of Ukraine dated 16.11.2016 № 608» «On approval of administrative-territorial zones of responsibility of health care institutions of the Armed Forces of Ukraine for medical care".
41. Decree of the President of Ukraine of September 17, 2021 № 473 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of August 20, 2021 "On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine". ..

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ

(к 30-летию создания медицинской службы Вооруженных Сил Украины)

Т.Н. Остащенко¹, В.А. Жаховский², В.Г. Ливинский², А.В. Швець²

¹ Командование Медицинских сил Вооружённых Сил Украины, г. Киев, Украина

² Украинская военно-медицинская академия, г. Киев, Украина

Цель работы – исследование создания и становления медицинской службы Вооруженных Сил (ВС) Украины и этапов формирования и развития системы медицинского обеспечения ВС Украины.

Материалы и методы. Использованы законодательные и нормативно-правовые акты, доктринальные и руководящие документы, монографии и информационно-справочные материалы о формировании и развитии военного здравоохранения и медицинского обеспечения ВС Украины. Методы исследования: исторический, библиографический, аналитический, системного подхода, обобщение.

Результаты. Приведены основные этапы формирования и развития ВС Украины в соответствии с общегосударственными программными документами. Освещено создание и становление медицинской службы ВС Украины и этапы формирования и развития системы медицинского обеспечения ВС Украины в контексте строительства и развития ВС Украины. Раскрыто и проанализировано содержание основных мероприятий каждого этапа реформирования и развития системы медицинского обеспечения ВС Украины, показаны достижения и акцентировано внимание на проблемах и недостатках, которые имели место во время их проведения.

Выводы. Формирование и развитие ВС Украины осуществлялось согласно законодательным и нормативно-правовым актам Украины. Развитие системы медицинского обеспечения ВС Украины проходило в соответствии с этапами строительства и развития ВС Украины. Дальнейшее развитие системы медицинского обеспечения ВС Украины и наращивание способностей Медицинских сил будет осуществляться в соответствии с новым СОБ Украины, утвержденным Указом Президента Украины от 17 сентября 2021 года № 473, и других программных документов по развитию сил обороны.

Ключевые слова: Вооруженные Силы Украины, медицинская служба, система медицинского обеспечения ВС Украины, Медицинские силы ВС Украины.

HISTORICAL ASPECTS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF MEDICAL SUPPORT OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

(to the 30th anniversary of the Medical Service of the Armed Forces of Ukraine)

T.M. Ostashchenko¹, V.O. Zhakhovskiy², V.G. Livinskyi², A.V. Shvets²

¹ Medical Forces Command of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine

² Ukrainian Military Medical Academy, Kyiv, Ukraine

The purpose – to research of the creation and formation of the medical service of the Armed Forces (AF) of Ukraine and the stages of formation and development of the medical support system of the Armed Forces of Ukraine.

Materials and methods. Legislative and normative legal acts, doctrinal and guiding documents, monographs and other reference information materials on the formation and development of military health care and medical support of the Armed Forces of Ukraine have been used. Research methods: historical, bibliographic, analytical, systems approach, generalization.

Results. The main stages of formation and development of the Armed Forces of Ukraine in accordance with national program documents are given. The creation and formation of the medical service of the Armed Forces of Ukraine and the stages of formation and development of the medical support system of the Armed Forces of Ukraine in the context of construction and development of the Armed Forces of Ukraine have been highlighted. The content of the main measures of each stage of reforming and development of the medical support system of the Armed Forces of Ukraine has been revealed and analyzed, the achievements and attention focused on the problems and shortcomings that took place during their implementation have been shown.

Conclusions. The formation and development of the Armed Forces of Ukraine was carried out in accordance with the laws and regulations of Ukraine. The development of the medical support system of the Armed Forces of Ukraine took place in accordance with the stages of construction and development of the Armed Forces of Ukraine. Further development of the medical system of the Armed Forces of Ukraine and capacity building of the Medical Forces will be carried out in accordance with the new SDB of Ukraine, approved by Presidential Decree of 17 September 2021 № 473 and other policy documents on the development of Defense Forces.

Key words: Armed Forces of Ukraine, medical service, medical support system of the Armed Forces of Ukraine, Medical Forces of the Armed Forces of Ukraine.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflicts of interest: authors have no conflict of interest to declare.

Відомості про авторів:

Остащенко Т.М. ^{A,F} – бригадний генерал медичної служби, командувач Медичних сил Збройних Сил України, м. Київ. Email: Ostaschenko74@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5486-2875>.

Жаховський В.О. ^{A,B,C,D,E,F} – к.н.держ.упр., доц., провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту проблем військової медицини Української військово-медичної академії, м. Київ.

Лівинський В.Г. ^{A,B,C,D,E,F} – к.мед.н., провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту проблем військової медицини Української військово-медичної академії, м. Київ.

Швец А.В. ^{A,D,E,F} – полковник медичної служби, д. мед. н., професор, заступник начальника Української військово-медичної академії з наукової роботи, м. Київ.

A – концепція та дизайн дослідження; B – збір даних; C – аналіз та інтерпретація даних;

D – написання статті; E – редагування статті; F – остаточне затвердження статті.

Сведения об авторах:

Остащенко Т.Н. – бригадний генерал медицинской службы, командующая Медицинских сил Вооруженных Сил Украины, г. Киев.

Жаховский В.А. – к.н. гос. упр., доц., ведущий научный сотрудник Научно-исследовательского института проблем военной медицины Украинской военно-медицинской академии, г. Киев.

Ливинский В.Г. – к.мед.н., ведущий научный сотрудник Научно-исследовательского института проблем военной медицины Украинской военно-медицинской академии, г. Киев.

Швец А.В. – полковник медицинской службы, д. мед. н., профессор, заместитель начальника Украинской военно-медицинской академии по научной работе, г. Киев.

Information about authors:

Ostaschenko T.M. ^{A,F} – Brigadier general MS, Commander of the Medical Forces of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv. Email: Ostaschenko74@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5486-2875>.

Zhakhovskiy V.O. ^{A,B,C,D,E,F} – candidate of science in public administration, associate professor, Research Institute of Military Medicine of the Ukrainian Military Medical Academy, leading researcher of research department of medical support organization, Kyiv. Email: zhahovskiy-viktor@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-2665-2766>.

Livinskiy V.G. ^{A,B,C,D,E,F} – candidate of medical sciences, Research Institute of Military Medicine of the Ukrainian Military Medical Academy, leading researcher of the research department of medical standardization and metrological support, Kyiv. Email: v.livinskiy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1102-1128>.

Shvets A.V. ^{A,D,E,F} – Col. MS, MD, DSc, Professor, Deputy chief of Ukrainian Military Medical Academy for science, Kyiv. E-mail: shvetsandro@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9461-7129>.

A – research concept and design; B – collection and/or assembly of data; C – data analysis and interpretation; D – writing the article; E – critical revision of the article; F – final approval of the article.

Адреса для листування: вул. Московська, 45/1, буд. 33, м. Київ 01015.

